

Øvrige kapitler i studieboka
om imperialismen kan lastes ned fra
<http://akp.no/ml-historie/pdf/studieboker/>

Kapittel 4

Imperialistisk utbytting av den tredje verden - hvordan foregår den ?

I dette kapitlet skal vi se kort på hvordan imperialismen kan utbytte landa i den 3.verden. Hvilke økonomiske mekanismer er i sving? Hvor mye betyr de forskjellige utbyttingsformene i kroner og øre?

Robert Mugabe, statsjefen i Zimbabwe, har satt opp dette regnestykket over overføringene fra fattige til rike land i 1985:

Fra u-landa til i-landa (Alle tall er i milliarder dollar)		Fra i-landa til u-landa	
Prisfall på råvarer	100	Nye banklån	13
Betaling på gjeld	54	U-hjelp	14
Tilbakeført profitt	13	Nye investeringer	9
Overført fra u-landa: 167		Overført til u-landa: 36	
Netto overføring fra u-landa til i-landa blir da 131 milliarder dollar i 1985.			

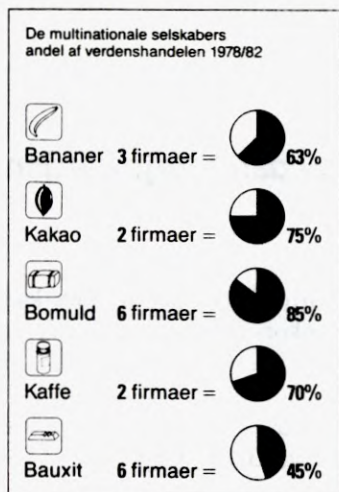
4.1. To hovedformer.

La oss skille mellom **to hovedformer for utbytting** av den 3. verdens land:

1) **Forverra bytteforhold.** Den tredje verden må betale høy pris på de varene de kjøper, og får lav pris på de varene de selger. De 100 milliardene dollar i skjemaet til Mugabe, er et mål på hvor ulikt byttet er. Det viser hvor mye mer ulikt bytteforholdet var i 1985 enn i 1984.

Vi skal forklare forverringa av bytteforholdet på to måter: A) De lave lønningene i den 3.verden - B) Den dårlige produktivitet som fører til devaluering av valutaen.

2) **Overføring av profitt og rente.** Låna til den tredje verden er enten tatt opp av staten i disse landa, eller av private banker og bedrifter. Til sammen måtte de betale 54 milliarder dollar på

disse låna i 1985. En del av dette er avdrag, og en del er renter. Nye lån var på 13 milliarder.

U-hjelpe er også hovedsaklig nye lån, men det er lån fra statene i de rike landene, og ikke fra bankvesenet. Hvis derimot et imperialistisk konsern kjøper opp bedrifter, gruver eller landområder i et fattig land, eller bygger opp egne bedrifter og anlegg, eller kjøper aksjer, regnes det som en direkte investering, og utbyttet kalles profitt, ikke rente. Vi ser at profitten var større enn de nye investeringene i 1985, og slik har det vært i mange år.

Slik ser vi at alle de postene for overføringer til og fra de fattige landa som Mugabe opererer med, enten dreier seg om forverring av bytte eller om utbytting ved renter eller profitt.

Men skjemaet til Mugabe dekker langt fra alle sider ved utbyttinga av de fattige landa. F.eks. har det ikke med profitt som imperialistene ikke tilbakefører til sine egne land, men bruker til å kjøpe opp enda mer av de fattige landas ressurser. Heller ikke de store pengesommene som den korrupte overklassen i enkelte av disse landa putter i sine egne lommer og setter inn på hemmelige bankkonti i Sveits, er med, enda dette åpenbart gjør disse landene enda fattigere.

4.2. Maktbruk.

Før vi går videre og ser på ulikt bytte og betalingsbalansen til de fattige landene, vil vi understreke betydninga av maktbruk i forholdet mellom rike og fattige land. Hvorfor eier utlendingene så mye av ressursene i disse landene? Det er ikke bare fordi de har kjøpt dem for sin kapital, men like mye fordi de har røva dem til seg med militærmakt under kolonitida eller drevet utpressing. Pressmiddelet kan være med matvarehjelp, militærhjelp eller nye lån. Hvorfor er de fattige landene avhengig av noen få råvarer hver, slik at de må finne seg i at prisene på disse råvarene blir stadig lavere? Det er fordi kolonimakta i sin tid bestemte hva som skulle produseres i landet - og fordi bankene og Pengefondet stiller krav om mer produksjon for salg, som kan betale de gamle låna. Hva har det å si at imperialistlandene kontrollerer lagrene av de varene som de fattige land produserer, og bruker dem til å presse prisen ned når den politiske utviklinga går imperialistene imot? Hva har det å si at f.eks. USA er istand til å innsette «vennlignende» regjeringer i mange land som truer med å heve prisene på sine produkter eller nasjonalisere produksjonen?

Svaret er - uten slike metoder som maktbruk, utpressing og røveri ville ikke utbyttinga av de fattige landa kunnet fortsette. Det er metoder som er typiske for monopolkapitalen og imperialismen. Resultatet av metodene ser vi i tallene til Mugabe. *For sjøl om ulikt bytte og profitt og renter er reint økonomiske*

foreteelser og må forklares som det, så ville de ikke kunne vare lenge uten å være grunnlagt på maktbruk.

Monopolmetodene viser seg også i at de multinasjonelle konsernene klarer å ta en stor overpris på teknologi, ekspertise, ledelse, kapital og andre faktorer som de har monopol på. Dette kommer i tillegg til talla til Mugabe.

Politisk økonomi.

For å få skikkelig utbytte av resten av dette kapitlet må du kunne en del politisk økonomi. En grei innføring i dette finner du i kurshefte for partiskolen - trinn 1 B. Se bildet.

Her kan du lese grundigere om verdibegrepet, om forholdet mellom verdi og pris, om utjamninga av profittraten mellom bransjene - og om andre deler av det begrepsapparatet som blir brukt i analysa her. Harald Minken har skrevet begge deler.

4.3. Nærmere om ulikt bytte.

4.3.1. Arbeidskraftas verdi er lavere i den 3.verden.

Hva er ulikt bytte? Borgerne vil si at så lenge det er fri konkurranse på verdensmarkedet, kan det ikke finnes ulikt bytte. Enhver vare oppnår da den prisen den er verdt, og hvis alle gjør opp for seg, har ingen «grunn til å klage». I høyden kan en si at det var uklokt å by fram en vare til salg som var så lite verdt på markedet, og at ressursene skulle vært brukt til å produsere noe som kastet mer av seg.

Borgerne skiller ikke mellom en vares pris og dens verdi, men det gjør vi marxister. En vares verdi på verdensmarkedet er den mengden arbeidstid som skal til for å produsere den - med de produksjonsmetodene som er vanlige i verdensmålestokk. **Ulikt bytte er det når prisen er så lav at de fattige landa ikke får igjen like mye verdi som de selger.** De må arbeide mer enn en time for å tilegne seg fruktene av en times arbeid fra et industriland.

Anta at produksjonen i den tredje verden stort sett foregår med eldre utstyr og dårligere produktivitet enn i industrilanda. I så fall tar det lengre tid å produsere en bestemt vare i et 3.verdenland. Når varene skal selges på verdensmarkedet, vil dette 3.verden-landet få mindre igjen for sine arbeidstimer enn industrilanda, fordi de ikke kommer ned på den arbeidstida som trengs for å produsere varen i andre land.

TENK GJENNOM: Er det dette som menes med det ulike byttet?

Nei, det er det ikke. For det er jo «rettferdig» i et vareproduserende samfunn at den mest effektive får bytte til seg mer enn den mindre effektive produsenten. Slik må det være hvis det skal være likt bytte, dvs. verdi mot verdi. Vi kan mene at de som er fattigst, skal få mest, men det vi krever da er ikke likt bytte, men å erstatte bytte med planmessig deling.

Men anta da at den 3.verden har en overvekt av de produksjons- greinene som bruker mye arbeidskraft og lite maskiner og energi, og hvor en arbeider bearbeider forholdsvis lite råstoffer pr. dag. Omvendt har industrilandene de bransjene som bruker mye maskiner, energi og råstoffer. Vi veit fra den politiske økonomien at profittraten jamner seg ut slik at alle bransjer får samme profitt dersom kapitalen kan flyte fritt fra bransje til bransje. Men dette fører til at varene ikke lenger selges til sine verdier. De bransjene som bruker mye arbeidskraft, må selge varene under sine verdier, mens de som bruker lite, får en pris som ligger over verdien. Altså får den 3.verden mindre igjen for varene sine enn det verdien skulle tilsi (dersom altså kapitalen kan flyte fritt fra land til land).

Er det dette som er ulikt bytte?

Nei, ikke dette heller. Dette er jo en allmenn økonomisk foreteelse, og ikke noe som er spesielt for forholdet mellom u-land og i-land. Resultatet av denne foreteelsen er at borgerskapet i ulike bransjer (og i våre dager mer og mer i ulike land) utbytter arbeiderklassen i fellesskap, og deler profitten «likt» på den måten at de store får mest, de små forholdsvis mindre.

Dette er, om ikke likt bytte i streng forstand, så i hvertfall likt utbytte for alle borgerne, uansett hvilket land de driver i. En kan ikke si at verken borgerne eller arbeiderne i den tredje verden er diskriminert på grunnlag av en slik utjamning av profitten.

Men anta nå til slutt som før at kapitalen flyter fritt mellom landa, men at arbeidskrafta ikke gjør det. **Vi antar altså nå at arbeidskraftas verdi er mye lavere i den 3.verden enn i de industrialiserte landa.** Årsaka til det kan være alt fra fascistisk undertrykking til systemet med at arbeiderfamiliene forsørger seg sjøl med småbruk på landsbygda.

Vi så nettopp at når arbeidskrafta har omtrent samme verdi i alle land, blir det dannet en verdens-produksjonspris som gir kapitalistene omtrent samme profitt i alle land, uansett hvilken bransje de driver i. Men når arbeidskrafta er mye billigere i noen land, vil kapitalistene der få en stor ekstraprofitt ved å selge til denne verdens-produksjonsprisen. Det var tilfelle i kolonitida, da kolonimakten kunne beholde monopol på produksjonen i koloniene sine. Dette var årsaka til mye av kapital-eksporten på den tida, som gikk hovedsaklig til koloniene. Men når dette monopolet blir brutt, og kapitalen flyter mer fritt, vil ekstraprofitten forsvinne, og istedet fører de lave lønningene til lavere priser på den tredje verdens produkter. Vi får altså en

situasjon hvor varene fra de typiske tredjeverden-bransjene ikke blir solgt til sin verdi, og heller ikke til produksjonsprisen (som ligger under verdien fordi disse bransjene bruker mye arbeidskraft), men til en enda lavere pris på grunn av de lave lønnskostnadene. Dette er det ulike byttet. Det har sin grunn i ekstrautbyttinga av arbeiderklassen og de fattige bøndene i den tredje verden. Den ekstra merverdien som de imperialistiske landa tilegner seg gjennom handelen med den tredje verden, altså ved ulikt bytte, er altså røva fra arbeiderklassen i den tredje verden, mens borgerskapet der får minst gjennomsnittsprøffitt til tross for de lave prisene.

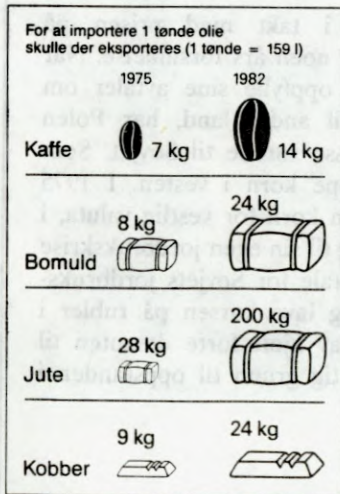
Han som oppdaget denne forma for imperialistisk utbytting, heter Arghiri Emmanuel, og offentliggjorde sin teori i 1969. Det har vært innvendt mot teorien hans at han gjør foreteelser i sirkulasjonen til hovedsak, mens produksjonen er hovedsaken hovedsaka. Men årsaka til det ulike byttet ligger jo ikke i sirkulasjonen, men i de produksjonsforholdene som skaper de lave lønningene.

4.3.2. Sovjets prispøllitikk.

En spesiell variant av ulikt bytte er prispøllitikken innafør COMECON, og generelt den sovjetiske sosialimperialismens måte å drive internasjonal handel på. Dette er dokumentert i grunn-sirkelen «Bli med i AKP(m-l),s.69.

4.3.3. Emmanuels teori - viktig forklaring på råvareprisfallet.

Langtidstendensen de siste 50 år har vært at prisen på råvarer fra den tredje verden har falt i forhold til ferdigvarer og maskiner fra de industrialiserte landa. I de siste 5 årene har denne tendensen styrka seg veldig.

Her skal vi bare ta med noen få eksempler:

- I 1960 kunne Sri Lanka kjøpe 6 traktorer for inntektene fra 25 tonn naturgummi, i 1975 bare 2.
- I 1963 kunne Tanzania kjøpe en traktor for 5 tonn sisal(sisal er plantefibre som blir brukt til tauverk). I 1970 måtte landet selge 10 tonn for traktoren.
- Råvareindeksen til Det internasjonale pengefondet viser en nedgang fra 100 i 1980 til 70 i 1985. Matvarene har falt mest, dernest metall og andre råvarer. Tinnprisen var på 9-10 000 pund pr. tonn i 1985, 3600-3800 i 1986.

Vi har nettopp forklart denne langtidstendensen ved å vise til overgangen fra lukkede koloniområder til en mer enhetlig verdensøkonomi, der kapital kan flyte fritt - og til de lave

Sovjets økonomiske utbytting

Hvordan utbytter Sovjet sine «kolonier» i Øst-Europa, Mongolia, Cuba og Vietnam? Hovedmetoden er det økonomiske «samarbeidet» i COMECON. COMECON, som styres av russerne, legger opp til en internasjonal «arbeidsdeling» mellom medlemslanda, og utformer langsiktige avtaler om varebytte mellom landa ut fra det. Dette varebyttet tjener Sovjet, men utarmer de andre landa. De blir holdt nede i ei ensidig utvikling som jordbruksland, sukkerleverandører osv. Også med land utafor COMECON inngår Sovjet langsiktige handelsavtaler. Forholdet mellom Polen og Sovjet er et lærerikt eksempel. Den polske lektoren Marian Rajski avslørte i 1981 hvordan handelsavtalen for 1976-80 var en hovedårsak til den økonomiske krisa i Polen i 80-åra. Den polske handelen med Sovjet økte eksplosjonsartet i perioden. Rajski har mange hundre eksempler på polske fabrikker som sender inntil 90% av produksjonen til Sovjet - bl.a. skipsverft, flyindustri, elektronisk industri og bedrifter som produserer jernbanevogner, tanks og våpen. Råvarer og deler til denne polske produksjonen blir kjøpt for dollar og tyske mark i vestlige land. Eksportinntektene, derimot, er hovedsaklig i rubler. Ved at kursen på rubler er satt kunstig lavt i handelsavtalen, får Polen mindre igjen for sin eksport enn de må betale for importen. Dessuten får de problemer med å betale importen fra vesten, fordi rubelen ikke kan brukes som betalingsmiddel internasjonalt. Dette har gjort Polen til et av de mest håpløse gjeldslanda i verden. Fra Sovjet kjøper Polen olje og malm til høye priser. Oljeprisen i COMECON steig i 70-åra i takt med prisen på verdensmarkedet, om enn med noen års forsinkelse. Når Sovjet har problemer med å oppfylle sine avtaler om salg av kull, korn og kjøtt til andre land, har Polen måttet steppe inn og selge disse varene til Sovjet. Som resultat har Polen måttet kjøpe korn i vesten. I 1975 kjøpte Polen 3,5 millioner tonn korn for vestlig valuta, i 1981 10 millioner tonn. I tillegg til sin egen jordbrukskrise har Polen altså også måtte betale for Sovjets jordbrukskrise på grunn av den kunstig lave kursen på rubler i forhold til dollar. Eksporten av kjøtt førte dessuten til kjøttmangelen som var en viktig grunn til oppstanden i 1981.

Den internationale Valutafonds betingelser over for lande med udlandsgæld

Frys lønningerne fast

betyder mindre købekraft

Skær de sociale udgifter ned

rammer hospitaler, skoler, sundhedscentre

Fjern støtten til fødevarer

medfører højere priser på fødevarer

Gør valutaen billigere

eksportpriserne falder - importpriserne stiger - eksport i stedet for forbrug

Lad selskaberne føre profit ud af landet

gavner de multinationale selskaber

lønningene i den tredje verden, som bare blir lavere og lavere i forhold til lønnsnivået i industrilanda. Altså Emmanuels teori om ulikt bytte. I kolonitida blei prisene på varene fra den 3.verden holdt oppe på verdien. Det ga koloniherrerne en ekstraprofitt pga. den ekstra lave lønna. I vår tid derimot, synker prisene på varene fra den 3.verden under verdien - også det pga. lønna. Industri- landa som helhet får ekstraprofitten av dette. Også vanlige folk i de rike landa har fordeler av at prisene på en del av disse varene er lave.

4.4. Andre forklaringer på økende utbytting gjennom mer ugunstige bytteforhold.

Det kan også være andre årsaker enn ulikt bytte inne i bildet:

4.4.1. Økende prouktivitet - synkende verdier.

For det første kan produktiviteten i de typiske 3.verden--bransjene ha utvikla seg raskere enn produktiviteten i industrilanda. Dermed synker vareverdiene for den tredje verdens varer raskere. Dette har altså ikke noe med et mer ulikt bytte å gjøre.

4.4.2. Overproduksjon.

For det andre har overgangen til syntetiske råstoffer, krisa i industrilandene, som rammer den tunge industrien hardest, og den høye renta som får bedriftene til å redusere sine varebeholdninger - alt dette har virka sammen til å frambringe overproduksjon på råvarer i de siste åra. Lagre hoper seg opp på råvarebørsene hos de store spekulantene og handelsmennene, og de bruker lagrene til å utarme produsentene. Produsentene på sin side kan bare reagere på krisa ved å øke produksjonen enda mer, fordi de ikke har noe annet å produsere, og de har et bestemt importbehov som de skal finansiere.

4.4.3. Utviklinga i valutaforholdet.

En tredje grunn til forverringen i bytteforholdet for den tredje verden kan være utviklinga i valutaforholdene deres. Det er det emnet vi tar opp i siste avsnitt(4.4.) for å få en fullstendig oversikt over de ulike mekanismene som overfører verdier fra den tredje verden til imperialistmaktene.

La oss tenke oss at vi har et land som produserer en del varer for eksport, men gjør det med en produktivitet som bare er halvparten av den som er framherskende blant konkurrentene på verdensmarkedet. I våre dager kan til og med en slik produsent få solgt varene sine med noe som ser ut som normal

profitt på verdensmarkedet. Årsaka til det er at valutaene ikke er knytta til gull og til de andre valutaene i et fast forhold, men flyter mer eller mindre fritt i forhold til hverandre.

La oss forklare dette nærmere. Vi kan kalle pengeenheten i det landet vi snakker om, for f.eks. peso. I utgangspunktet er en peso verdt en dollar. En typisk eksportprodusent i Pesoland produserer en vare med 90 pesos i kostnader og setter prisen på varen til 100 pesos, hvilket gir en gjennomsnittlig profitt på 10 pesos. I dollar blir prisen 100 dollar. Men når de går ut på verdensmarkedet, klarer de ikke å oppnå bedre pris enn 50 dollar.

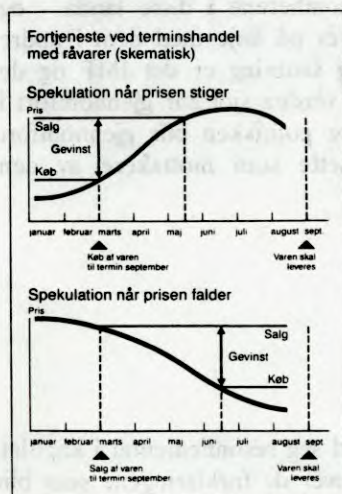
Dette er fordi de har for høye kostnader og for lav produktivitet. Salget går dårlig, Pesoland får for lite eksportinntekter til å dekke importen, og hvis landet ikke får lån i Dollarland til å dekke underskuddet på handelsbalansen, kommer det snart i den situasjonen at sentralbanken ikke har flere dollar å selge til importørene når de kommer med pesoene sine og skal ha dollar for å betale det de har importert. Pesoene faller på valutamarkedet. Enten må Pesoland devaluere, eller la valutaen sin flyte nedover til den finner sitt «naturlige» leie.

Når pesoen har falt så langt at en peso er verdt en halv dollar, kan eksportprodusenten selge varene sine for 50 dollar stykket, veksle inn dollarene og få 100 pesos for dem. Han kan altså få en normal profitt, sjøl om han bare er halvparten så effektiv som produsentene i andre land. Imidlertid kan det oppstå problemer hvis endel av kostnadene hans er varer og tjenester fra Dollarland. De vil nå ha steget i pris til det dobbelte. Det kan f.eks. være traktorer og bensin. På samme måte kan utenlandske varer inngå i arbeidernes forbruk og øke husholdningsutgiftene for dem. Enten må de da finne seg i lavere levestandard, eller så går de til kamp og får presset lønna opp. Dette øker også produsentens kostnader. Hvis kostnadene øker fra 90 pesos til 120 pesos, vil eksportprodusenten igjen få vanskeligheter med å selge med fortjeneste på verdensmarkedet, og en ny runde med devaluering og inflasjon vil sette igang. Og så videre.

Dette eksemplet forklarer faktisk en hel del om hvordan det kan ha seg at bytteforholdet mellom den tredje verdens varer og industrilandenes varer forverrer seg år for år. Det forklarer også til dels inflasjonen i disse landene, forverringa i levekårene for arbeiderne, den harde undertrykkinga av lønnskampen og den raske oppbygginga av gjeld dersom det er noen som er villige til å låne til dem.

Men legg merke til at denne forklaringa på forverringa i bytteforholdet ikke har noe med ulikt bytte å gjøre. Det som ligger til grunn for forverringa, er i dette tilfellet ikke økte lønnsforskjeller mellom i-land og u-land, men dårligere produktivitet i u-landa. De to forklaringene utfyller hverandre. begge deler kan godt gjelde samtidig.

Sådan kan man spekulere i råvarer

Et land som er innvevd i verdensmarkedet (er en del av «den frie verden»), men ikke klarer å nå opp til den mest moderne teknologien og den høyeste arbeidsproduktiviteten, og som heller ikke kan kompensere dette ved ekstremt lave lønninger og små kostnader ellers, risikerte i gamle dager konkurs og nedlegging av den eksportretta industrien og jordbruket. I dag kan de eksportretta virksomhetene i et slikt land fortsette, men til prisen av gjeldsøkning eller forverra bytteforhold og inflasjon i landet. Dette er årsaka til at land som satsar på den kapitalistiske vegen til utvikling, nødvendigvis havner i en rekke problemer, og at de som holder lønna lav med fascistiske metoder og lar de multinasjonale selskapene ta kontroll over eksportindustrien, klarer seg forholdsvis bedre enn de som velger en sosialdemokratisk og nasjonalkapitalistisk veg.

Det som da utvikler seg med tida, er at vareverdiene blir forskjellige i forskjellige land. Verdensmarkedsverdiene oppløser seg i ulike nasjonale verdier, som spriker mer og mer. Før ville behovet for å omgjøre de nasjonale verdiene til verdenspenger - gull ha eliminert spriken, og det seinest når ei krise brøyt ut og kreditten stoppa opp. Da ville konkurser utradere de kapitalene i hvert land som produserte langsommere enn verdensverdiene.

Hvordan er dette i dag? Istedet for konkursene har vi fått devalueringer av valutaene i 3. verdensland og økende sprik mellom nasjonale vareverdier. Finns det ingenting som motvirker dette? Jo, det finns en slik kraft som drar i retning av enhetlige verdensverdier, og det er de multinasjonale selskapene og bankene.

Devalueringer fører til at den profitten som de multinasjonale selskapene henter tilbake på sine investeringer i den tredje verden, blir mindre verdt. De fører også til at gjelda til de internasjonale bankene blir vanskeligere å betjene. Derfor må disse internasjonale konsernene sikre at det blir gjennomført en politikk i den tredje verden som på politisk og administrert vis utradere de minst effektive virksomhetene i disse landa - og skaper nasjonale vareverdier som er på linje med dem i andre land. En slik administrert krise og sanering er det IMF og de fleste av regjeringene i den tredje verden sjøl har gjennomført i 80-åra. Bare ved å sikre at denne politikken blir gjennomført hardt nok, får disse landa fortsette som mottakere av den imperialistiske kapitaleksporten.

SPØRSMÅL:

11.) Her blir det viktigste å få med seg resonnementet i kapitlet. Sett opp en systematisk oversikt over de forklaringene som blir

gitt på utbyttinga av 3.verdenlanda. Gå inn på forklaringene for å se om dere skjønner dem. Diskuter innvendinger.

Forsøk til slutt å lage ei agitatorisk framstilling (f.eks. et innlegg på 3-4 minutter) av en del av denne utbyttinga, f.eks. det ulike byttet, valutaforholdene eller gjeldsplyndringa, som er egna til å overbevise folk som ikke har noe særlig greie på dette fra før. Flere steder kan det være riktig å trekke inn saker som blei tatt opp i kapittel 3.

Øvrige kapitler i studieboka
om imperialismen kan lastes ned fra
<http://akp.no/ml-historie/pdf/studieboker/>

